

İBRANİCENİN GELİŞMESİNE ARAPÇANIN KATKISI*

Avram Galanti**

Sadeleştirenler: Nurettin Ceviz***

Musa Yıldız****

Özet: Bu çalışmada, XIX. yüz yılın ikinci yarısına kadar ölü bir dil olan İbranice'nin hızla, yaşayan bir dil hâline gelişi süreci ele alınmaktadır. İbranice'nin kısa tarihçesinin ardından, dünyanın çeşitli bölgelerinde dağılık hâlde bulunan dil sahiplerinin, İbraniceyi yeniden kullanılan bir dil hâline getirmeleri esnasında hangi faktörlerin etkili olduğu ve bu arasında Arapça'nın neden ve nasıl en önemli faktör olarak öne çıktığı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbranice, Arapça, Süryanice, Aramca, Yahudiler.

The Contribution of Arabic to the Development of Hebrew Language

Summary: In this study, the process of Hebrew language's becoming a living language which was a dead one until the second half of the XIX th century has been evaluated. Firstly, a brief history of Hebrew language is presented, and the factors which have been influential in putting Hebrew language into use by the native speakers of this language scattered all around the world are studied and among these factors, why and how Arabic has become the most important one is focused on.

Keywords: Hebrew language, Arabic, Syriac, Aramaic, Jews.

* *Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmûası* (Sene: 1, Sayı: 4, Eylül, 1332, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1332 s.410-422)'nda yayımlanan "İbrânî Lisânının İnkişâfına Arapçanın Mu'âveneti" başlıklı makalenin Osmanlıca aslından sadeleştirilmiş şeklidir.

** *Dârü'l-Fünûn*, Karşılaştırmalı Sâmi Diller Müderris Muavini. Avram Galanti (1871-1961), Rodos'ta, İzmir'de ve Kahire'de eğitim alanında hizmetler verdi. 1914'te *Dârü'l-Fünûn*'un yeniden düzenlenmesi için Almanya'dan bazı hocaların getirilmesi üzerine, Sâmi diller ve kültürler hocası G. Bergsträsser'e tercüman ve yardımcı tayin edildi. 1918 yılında Alman hocaların görevlerine son verilmesi üzerine Bergsträsser'den boşalan kürsüye târih-i akvâm-ı kadîme-i şarkıyye okutmak üzere önce muallim, daha sonra müderris unvanı ile öğretim üyesi tayin edildi. 1943 yılında Niğde'den milletvekili seçildi. Fransızca yazdığı eserlerde adını Abraham Galanté şeklinde kullandı. Türkçe, Sâmi diller ve tarih konularında çok sayıda makale ve kitap yazdı. Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rıfat N. Bali, "Galanti, Avram", *DİA*, XIII, 296-297; H. Gerez, "Galanti, Avram", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1976, III, 270-271.

*** Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü (nceviz@gazi.edu.tr).

**** Doç. Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü (ymusa@gazi.edu.tr).

İBRANİCENİN GELİŞMESİNE ARAPÇANIN KATKISI

Halk arasında kullanılmayan, ölü sayılan eski Yunanca ve Lâtince gibi İbranice de XIX. yüz yılın ikinci yarısına kadar ölü bir dil idi. Fakat o zamandan sonra İbranice yavaş yavaş gelişmeye başlayarak canlanıyor. Son zamanlarda İbranicenin gelişmesine yardım eden faktörler hangileridir? Bu soruya cevap vermeden önce İbranice hakkında bazı bilgiler vermek yararlı olacaktır.

İbranice, dil olarak gelişmesi dikkate alınarak, dört döneme ayrılır:

Birinci dönem: Sade İbranice dönemidir ki, milattan önce VI. yüz yıla kadar devam etmiştir ve halk dili olarak kullanılmıştır.

İkinci dönem: Aramcanın güçlü etkisi altında bulunan dönem olup, milattan önce VI. yüz yıldan başlayarak miladî VII. yüz yıla kadar devam etmiş ve Aramca halk dili olarak kullanılmıştır.

Üçüncü dönem: Arapçanın etkisi altında kalan dönemdir ki, IX. yüz yıldan başlayarak XII. yüz yılın sonuna kadar devam etmiş ve Arap memleketlerinde yaşamış Yahudilerin halk dili Arapça olmuştur.

Dördüncü dönem: Hiçbir dilin etkisinde kalmayan dönemdir. Bu dönemde İbranice ile Aramca birbirine karışmış ve Hahamlara mahsus bir dilde eser yazılmıştır. Adı geçen dilin kullanılmasına zamanımıza kadar devam edilmiştir; fakat halk tarafından kullanılmamıştır.

Son üç dönemde İbranicenin kullanılmadığı zannedilmiştir. Her zaman Yahudilerin ikamet ettikleri memleketlerde İbranice, kutlamalarda ve dinî törenlerde kullanılmıştır. İbranice olarak yazılan eserlerin bazıları sadece İbranice ve bazıları Arapça ile Aramcanın etkisi altında kalmış karışık İbranicedir. İbranicenin böyle etkiler altında kalması, kendisi gibi Sâmi dilleri grubuna mensup, Aramca ve Arapçaya olan yakınlıktan ileri geliyor. Zamanla İbraniceden çok gelişmiş Aramca, İbraniceyi ve daha sonra aynı nedenden dolayı Arapça, Aramcayı içine almıştır.

Sâmi dillerin farklı özelliklerinden birisi, bahsi geçen dillerin kolay kolay değişmemeleridir. İşte bunun içindir ki, bu gruba mensup dillerden biri, gelişme olarak diğerlerine üstün bulunmuş ise, o dil diğerlerini içine almakla üstünlüğünü göstermiştir.

Arapça miladî VII. yüz yıldan itibaren aynı gruptaki dilleri içine alarak, Doğuda seçkin bir yer elde etmeye başlamıştır. Arapçanın etkisi altına giren İbranice, Arapçanın hareket alanı içinde gelişmiştir.

X. yüz yılda, İbranice sarf ve nahvinin belli kuralları tespit edilmiştir. Bu kuralları derleyen, miladî 942 yılında vefat eden el-Feyyûmî lakabıyla bilinen Saadiya Gaon adında Yahudî ilim adamıdır. Adı geçeninin zamanında Yahudîler parlayan İslâm medeniyetini kabul etmiş ve İbranicenin Arapçaya olan benzerliği ile yakınlığından dolayı Arapçanın sarf ve nahvi İbraniceye uygulanmıştır.

Her ne kadar Saadiya Gaon'a, İbranice sarf ve nahvini derleyen sıfatıyla bakılıyorsa da Kirâ'î¹ Yahudîlerinin el-Feyyûmî'den önce İbranicenin sarf ve nahvine dair bilgi sahibi oldukları ilmî olarak bilinmektedir². Gerçekte bu bilgi geniş bir ölçüt de değildi. Kirâ'îler bu bilgiyi Araplardan almamışlardır. Çünkü bunlar Arapça sarf ve nahvinin incelenmesini gereksiz ve tehlikeli sayarlardı³.

el-Feyyûmî'nin izlerini takip ederek İbranicenin sarf ve nahvini Arapçanın sarf ve nahvine uygun olarak zenginleştiren pek çok Yahudî ilim adamı yetişmiş ve en ünlüleri Fas'ta ve Endülüs'te yaşamıştır. Bunlar İbranicede anlamları kapalı olan bir takım sözcükleri, Arapça ile Süryanice dillerinin yardımı ve Sâmi dilleri ile karşılaştırma metodunu takip ederek çözmüş ve açıklamışlardır.

Adı geçen ilim adamlarının İbranicenin sarf ve nahvine ilişkin eserleri ile diğer eserleri hemen hemen Arapça yazılmıştır. İbn Tebbûn, İbranice olarak Astronomiye dair yazdığı eserde kullandığı teknik terimleri kıyaslama yoluyla Arapçadan almış ve “ufuk”, “kutup”, “merkez” kelimelerini Arapça imlâlarıyla beraber kabul ederek, İbranicede kullanmıştır⁴. Adı geçen ilim adamı, elimize birkaç bölümü ulaşmış olan Arapça karşılaştırmalı İbranice sarfında Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler getirdiği gibi, duyularak kaydedile gelmiş çok sayıda değişik örnekler belirlemiş ve Arapça ile İbranice arasında olan yakınlığı ispat edebilmek için, Yahudî ilim adamlarının yaptıkları gibi, Arap tüccar ve gezginleri ile görüşerek, çeşitli Arap memleketlerinin lehçelerini öğrenmeye çalışmıştır.

XII. yüz yılın sonlarına doğru Yahudîlerin Endülüs'ten gitmeleri üzerine vaktiyle Yahudî ilim adamlarının Arapça olarak yazmış oldukları eserler, İbranice dilinde yazılmaya başlanmıştır. İşte Arapçanın İbraniceye olan etkisi o zaman açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu etki gerekliydi; çünkü dünya ilerliyor ve az çok ilim ve fenle meşgul olunuyordu. Yahudîler Araplarla beraber yaşadıkları dönemde çoğunlukla Arapça yazarlardı. Fakat onlardan ayrıldıktan sonra, Arapçanın zenginliğinden yararlanarak Arapçanın etkisi altında kalmış İbraniceyi yazmaya koyulmuşlardır.

Başlıca *Eski Ahit*'ten ibaret olan, sade İbranice edebiyatı dili o zamanın gelişmelerine göre yetersiz olduğundan ve Aramcanın etkisi arasında kalmış İbranice edebiyatı dili ise, birkaç yüz yıldan beri Araplar ve İslâm medeniyetiyle temasta bulunmuş Yahudî ilim adamlarına göre o kadar makbul görülmediğinden, adı geçen ilim adamları karşılaştırma yoluyla Arapçadan kelime almak yolunu bulmuşlardır.

Eski Ahit İbranicenin sınırlı olması hakkında, araştırmacı Leusden bir fikir veriyor. Adı geçen, *Eski Ahit*'te bulunan İbranice ve Aramca kelimeleri sayarak, [sayılarının] 5642'ye ulaştığını bulmuştur⁵. Bu sayı içinde söz konusu kitapta tekrar edilen aynı kelimeler ile aynı fiilin çekimleri veya aynı ismin türevleri dahil olmayıp, ancak çekimsiz hâldeki kelimeler bulunmaktadır. Bu 5642 kelimenin kökleri de 500'e ulaşmaktadır.

Bu sayıda kelimeye göre ve eski İbranice edebiyatının başlıca *Eski Ahit*'ten ibaret olması göz önünde bulundurularak, *Eski Ahit*'in zengin bir dile sahip olmadığı yargısına varılabilir. Bu yargı doğru olamaz. *Eski Ahit*'in dili zengindir. Bu zenginlik görecelidir. Bilinmektedir ki bir dilin zenginliği, onu konuşan milletin düşünsel ve sosyal hayatı ile ihtiyaçları ölçüsündedir. *Eski Ahit*'in dili, dinî, manevî, ahlâkî ve tabîî işlerle ilgili çok sayıda eş anlamlı kelimeye sahiptir. Maddî işlerle ilgili kelimelere gelince, dili orta seviyede olmaktan bile uzaktır. Arapçada aynı durum görülmekte olup, eş anlamlı kelimeler sayısızdır. Çöllerde çok dolaşan ve orada hayatlarını

İBRANİCENİN GELİŞMESİNE ARAPÇANIN KATKISI

sürdüren Bedeviler, işlerini en çok gören hayvana, yani deveye binlerce ad takmışlardır. Sabırlı araştırmacı Von Hammer bu isimleri birer birer saymış ve 5744'e ulaştığını görmüştür⁶. Doğaldır ki deve hakkında söylenen bu eş anlamlı kelimelerin hepsi isim değildir. Bu hayvana takılan isimlerin büyük kısmı, isim yerine kullanılmış sıfatlar ile çöl şairleri tarafından mecazî olarak kullanılmış başka kelimelerdir⁷. Ancak her durumda deveye takılan isimlerin çokluğu şaşkınlık vericidir.

Yukarıda söylendiğine göre, ilerlemenin izlerini takip etmek zorunda kalmış Yahudî ilim adamları, eserlerinde kullanmak üzere, Arapçadan çok sayıda kelime almıştır. Bu durum Yahudîlerin İspanya'dan kovulma tarihleri olan 1492 yılına kadar az çok devam etmiştir. İlginçtir ki Arapça yalnızca İbranice üzerine etki etmeyerek, İspanyolcaya ve hatta bugün İstanbul'da oturan Yahudîlerin İspanyolcasına da etki etmiştir⁸.

İspanya'dan kovulan Yahudîler öteye beriye dağılmış ve zamanla İbranice, dil alanında eski parlaklığını kaybetmiş, Aramca ve hahamlara mahsus bir lehçeyle karışık bir hâlde yazılmaya devam edilmiştir. Bundan sonra her ne kadar Arap memleketlerinde Yahudîler Araplarla temasta bulunmuşlar ise de, söz konusu memleketlerde bilgi düzeyinin eski seviyesi kalmamış olduğundan, ne Araplar, ne de Yahudîler kendilerini gerektiği gibi gösterememişlerdir.

Bu makalenin baş tarafında İbranicenin gelişmesine yardım eden faktörün neden ibaret olduğunu sormuştum. Şimdi bu soruya cevap veriyorum:

XIX. yüz yılın başlangıcından itibaren Avrupa Yahudîlerini medenî haklarından yararlandırma ve onları mevcut medeniyet alanına ulaştırma çarelerini arayan bazı aydın Yahudîler, dindaşlarını yaşadıkları memleketlerin dil ve edebiyatına alıştırmakla söz konusu çarelerin elde edileceğine kanaat getirmişlerdir. Fakat o zamanki Yahudîlerin zihniyeti, diğer bir ifadeyle bağımsızlığı, yabancı edebiyatlarla meşgul olmalarına engel olduğundan, bu fikrin teoriden pratiğe geçirilmesi kolay bir şey değildi. Bunun için bir çare düşünüldü. O da Yahudîlere Avrupa yeni edebiyatının zevkini İbranice marifetiyle hissettirmektir. Fakat İbranice bu görevi yerine getirecek kadar dil olarak zengin olmadığından, Yahudîlerin bilgi düzeylerini yükseltmeyi üstlenen o aydın kesim, İbraniceyi yeni deyimlerle zenginleştirmeye başlamıştır. Bu çalışmanın meyveleri toplanmış ve çok geçmeden dinle ilgili olmayan İbranice eserler basılmış ve 1856'da *Hâmâğîd* adıyla İbranice bir gazete yayımlanmıştır. Yahudîlerin bu fikrî hareketinin en çok yayıldığı memleket Almanya olmuş ve aşamalı olarak Avusturya ve Rusya'ya da geçmiştir.

Rusya'da İbranicenin hızla gelişmesine hizmet eden en önemli sebep, Rus zulmü ve baskısıdır. Rusya'da yaşayan ve sayıları hemen hemen yedi milyona ulaşan Yahudîlerin Batı ve Orta Avrupa devletlerinde yaşayan Yahudîler gibi, hürriyet nimetinden ve medenî hukuktan yararlanmaları, bir başka ifadeyle, Rusyanın zulüm ve baskısı ile kendilerine karşı uygulanan istisnaî kanunlar yüzünden Yahudî çocuklarının Rus okullarına devamı şiddetli engellerle şarta bağlanmış ve sınırlandırılmıştır. Rus hükümetinin bu

tavrına karşı, Rusya Yahudileri eğitimi kendi çevreleri, kendi dilleri içinde aramak zorunda kalmışlardır. Kısa bir süre içinde İbranice olarak her türlü okul kitapları yazılmıştır.

Bu şekilde İbranice ilerliyordu. Bir süre sonra bu dil birden bire sönmeye başlamıştır. Bu ilginç gerilemenin nedeni şudur:

Almanya Yahudileri, İbranice kitapları aracılığıyla takdir etmeyi öğrendikleri Alman diliyle edebiyatının genişliğini, küçük bir kapsamda yazılmış İbranice edebiyatına tercih ettiklerinden, İbraniceyi bırakarak Almancaya sarıldılar. Zâten Alman Yahudî aydınlarının amacı da bu idi. Bunların görüşüne göre İbranice, Yahudileri mevcut medeniyete ulaştırmak için kurulmuş bir tür köprü idi. İstenen yere ulaşıldıktan sonra, artık o köprüye gerek kalmamıştı.

Rusya'da ise, o sıralarda iş bu memlekette esmeye başlayan özgürlük rüzgârından yararlanan Yahudîler çocuklarını Rus okullarına göndermeye başlamış ve Almanya'da olduğu gibi, İbraniceden zengin Rus diliyle edebiyatını kabul ederek, İbraniceyi ihmal etmişlerdir. Bu şekilde Rusya'da da bu dil sönmeye başlamıştır.

1882'de Rusya'da Yahudîlere karşı o zamana kadar benzeri görülmemiş tekrar bir zulüm ve baskı dönemi başlamıştır. Rusya devletinin en ağır darbesi, Yahudî çocuklarının Rus okullarına devamlarını şarta bağlamak ve sınırlandırmaktır. Zâten her zaman Rus hükümetinin Yahudîlere karşı kullandığı en büyük silah budur. Rusların bu tedbirlerine karşı yedi milyon insan eğitimsiz kalamazdı. Yahudîler tekrar eğitimi kendi dillerinde aramaya başlayarak, İbraniceye daha çok önem vermişlerdi. Matbaalar açmışlar, her tür kitap ve gazete yayımlama araçlarına başvurmuşlardır. İbranice gazeteler içinde en önemli yeri işgal eden, *Hâsafîrâ* ile *Hâsûfa* gazeteleridir. Bunlar günlük olarak yayımlanmaya başlayarak, birincisi günde 10 bin adet kadar çıkarmayı başarmıştır. Dreyfus davası⁹ bu hareketin şiddetlenmesi ve hızlandırılmasına ve Dreyfus davasının ortaya çıkardığı "Siyonizm" in de güçlenmesine neden olmuştur.

İbranicenin gelişmesinden söz ettim. Acaba bu gelişme ne şekilde ortaya çıkmıştır? Geri kalmış her bir dilin ilerlemesi gibi, İbranice de edebiyatçıların gayretiyle gelişme kaydetmiştir. Edebiyatçılar, Alman ve Rus dillerinin gelişme şekillerini göz önünde bulundurarak, İbraniceye sokulan yeni kelime ve deyimleri o şekilde ve onlara uygulayarak icat etmişlerdir. Sâmi olmayan bu dillere uygun olarak türetilen yeni kelimeler, İbranice şivesine göre pek de uyumlu olmazdı. Fakat başka çare olmadığı zannedildiğinden, ister istemez icat edilen deyimler kabul edilerek kullanılmıştır.

Rusya'da Yahudîler aleyhine ara sıra reva görülen öldürme eylemlerinden kurtulan birkaç Yahudî aydını, Kudüs-i Şerife sığınmıştır. Zamanla bu sığınmacılar Arapça ile meşgul olmaya başladıklarında, İbranicenin gelişmesi için başka ve fakat tabii ve bunun üzerine ilmî bir zemin olduğunu görmüşlerdir. Bu durum geçmişe dönmekten başka bir şey değildi. Yani İbraniceyi Arapça yardımıyla genişletmek demektir.

İBRANİCENİN GELİŞMESİNE ARAPÇANIN KATKISI

Bu sığınmacıların en ünlüsü Elieser b. Yahûda'dır. Adı geçen, Sâmî dillerin karşılaştırmalı metodu ile yeni İbranice kelimeler icat etmeye ve Alman ile Rus metotlarından tamamen uzaklaşmaya başlamıştır. Şimdi bu iki metot arasındaki farkları birkaç örnekle açıklayacağım:

Birinci örnek: İbraniceye “şemsiyye” (kış şemsiyesi ve Anadolu Türkçesi karşılığıyla yağmurluk) kelimesi sokulmak istenildiğinde Almandaki iki kelimedenden meydana gelen isimlere müracaat edildi. Almandaki şemsiye (yağmurluk) “regenschirm” olup, “yağmur” anlamını ifade eden “regen” ile “siper” anlamını ifade eden “schirm”den türemiştir. Bu metoda uygun olarak, İbranicede şemsiyeye “mihseh-matar”¹⁰ denilmiştir. “Mihseh” siper, “matar” yağmur demektir.

İkinci örnek: Almandaki şemsiye (yaz şemsiyesi ve Anadolu Türkçe karşılığıyla gölgelik) “sonnenschirm”dir. Sonne (n) “güneş”, schirm “siper” demektir. İbranicede gölgelik “mihseh-chemech” diye kabul edilmiştir. Mihseh “siper”, chemech “güneş” demektir.

Üçüncü örnek: Almandaki eldiven “handschuh” olup, “el” anlamını ifade eden “hand” ile “kap” (ayakkabı) anlamını ifade eden “schuh” dan türemiştir. İbranicede eldiven, “baté yadayim” diye kabul edilmiştir. Çoğul tamlama hâlinde olan “baté” kelimesi “kaplar” ve “yadayim” kelimesi “eller” demektir.

Dördüncü örnek: Almandaki çorap “strumpf”dur. Bu kelime tamlama hâlinde bir isim değildir. Fakat İbranicede eldiven kelimesi hakkında izlenen metot, çorap kelimesine de uygulandığından çoraba “baté raglayim” denilmiştir. “Baté” kaplar, “raglayim” ayaklar demektir.

Beşinci örnek: İbranicede okula “bet-sefer” denilmiştir. “Bet” ev ve “sefer” kitap demektir.

Yukarıdaki beş örneğin içerdiği kelimeler, Alman ve Rus tamlama isimler metoduna uygun olarak türetilmiş yeni kelimelerdir. Şimdi Sâmî diller karşılaştırma metoduna göre, aynı kelimelerin ne şekilde türetildiğini göstereceğim:

Birinci örnek: Araplar şemsiyeye (yağmurluk) matariyye (matariyah diye telaffuz edilir) derler. Arapçada “matar” yağmur demek ve “ye” de bir ektir. İbranicede bu kelime aynen kabul edilmiş ve *Matariyah* denilmiştir. Çünkü İbranicede Arapçada olduğu gibi “matar” yağmur ve iyah aynı şekilde Arapçada olduğu gibi bir ektir.

İkinci örnek: Arapçada şemsiyeye (gölgelik), şemsiye (chemsiyah diye telaffuz edilir) denir. İbranicede bu kelime *Chemchiyah* diye kabul edilmiştir. İbranicede güneş “chemech” kelimesiyle ifade edilir.

Üçüncü örnek: Arapçada eldivenin tekiline kef (kaf diye telaffuz edilir), çoğuluna kufuf denir. İbranicede tekili *kaf*¹¹ ve çoğulu *kapot*'dur. Fakat İbranicenin el, ayak gibi çift olan her şeye mahsus *yim* ikillik alameti (Arapçada ikil alametlerinden biri *ye nûn*'dur) olduğundan *kapot* kelimesinin sonuna hareke yerine olan *a* eklendikten sonra *yim* eki getirilerek *kapotayim* olur.

Dördüncü örnek: Arapçada çoraba, cevreb denir (bu kelime aslında Türkçe olup daha sonra Arapçalaşmıştır). Üçüncü örnekte gösterilen metoda uygun olarak bu kelime *Garbayim* olmuştur.

Beşinci örnek: Arapçada okula medrese (medrassa diye telaffuz edilir) denir. Bu kelime İbranice aynen kabul edilerek *Midrachah* olmuştur.

Fransızcada -tion ile sona eren kelimeler, Rusçada -tsia ile biter. Örnek olarak Fransızca “civilisation” kelimesi Rusçada “civilisatsia” olur. Rus Musevî kelime mücitleri, İbranice için -tsia ile sona eren kelimelerin tamamını aynen kabul etmişlerdir. Fakat Sâmi dilleri karşılaştırma metoduna göre kelime türetenler, -tsia ile sona eren kelimeleri kabul etmiyorlar. Şimdi “civilisation” veya “civilisatsia” kelimesinin İbrancesi “medenyah”dır ki Arapça medeniyye (medenyah diye telaffuz edilir)’dir.

Bugün Kudüs’te *Haharot* (el-hurriyye) adıyla günlük bir İbranice gazete yayımlanıyor. Bu gazetede her gün Arapçadan alınmış yeni kelimelere rastlanıyor. Örneğin, “seferberlik” kelimesi *Gueyous*, “menzil” kelimesi menzil, “firka” kelimesi pırka ile ifade edilmiştir. *Gueyous* kelimesi “ceyş” kelimesinden türetilmiştir. İbranice de bu kelimenin kökü bulunmadığından, Arapçadan alınmış ve İbranice isim kalıplarından birine sokulmuş, yeni bir İbranice kelime türetilerek kabul edilip kullanılmıştır. Menzil ve pırka kelimelerinin kökleri İbrancede mevcut olduğundan bu son iki kelime aynen kabul edilmiştir.

Yukarıda söylendiği gibi, bu hareketin ustası Elieser b. Yahûda çok mükemmel bir sözlük meydana getirmiştir¹². Avrupada İbranice yazan Yahudî edebiyatçılar Elieser’in bu yeni kelime ve deyimlerini kolay kolay kabul etmiyorlar. Bunlar İbn Yahûda’yı, İbranceyi Araplaştırmakla suçluyorlar. Fakat görüşüme göre, söz konusu edebiyatçılar Arapça bilmedikleri için, bir ölçüye kadar iddialarında mazur görülebilirler. Çünkü bir edebiyatçı kökü olan bir kelimedenden yeni bir kelime türetebilir. Fakat o edebiyatçı kökü olmayan bir kelimedenden yeni bir kelimeyi yapay bir şekilde türetebilirse de ilmî bir tarzda türetemez. Zira edebiyat başka, dil bilimi başkadır.

Bu makaleyi bitirmeden önce, ilginç bir cilveden söz etmek istiyorum. Rusya’da İbrancenin gelişmesine neden olan Rus zulüm ve baskı politikası ve bu dilin yeniden gelişmesine yardım edenin Arapça olduğunu belirttim. İlginçtir ki Mısır’daki İngiliz siyasî görevlileri Arapçanın her türlü gelişme kabiliyetinden yoksun bir dil olduğunu iddia ediyorlar. Hâlbuki bu asılsız iddianın zerre kadar ilmî dayanağı yoktur. İngiltere Mısır’ı işgal ettiği günden beri, Mısır’ı cahil bırakma yolunu tutmuştur. İngilizler Mısır yüksek okullarının seviyelerini çok aşağıya düşürmüştür. Güçlerine dayanarak, Arapça fakir ve gelişmeye elverişli olmayan bir dildir, diye iddia ederek, yavaş yavaş Mısır yüksek okulları, orta dereceli okullar ile hatta ilk okullarının derslerini İngilizceye çevirmişlerdir.

Arapçaya indirilen bu darbeden çok etkilenen Mısır, bu uygulamaya karşı çok sayıda Arapça yayında bulunarak, nihayet son senelerde bazı dersler Arapça olarak okunmaya başlanmıştır. Yayınların bu mücadelesi sırasında, isteklerini ilim alanında desteklemek amacıyla ve bazı Mısırlı

İBRANİCENİN GELİŞMESİNE ARAPÇANIN KATKISI

dostlarımın işaret etmesiyle “Mısır Mecmâ’-ı ‘İlmiyye”sinde, Arapçanın İbranice’nin gelişmesine yardım ettiğine dair bir konferans¹³ verdim. Bu makalenin konusundan da söz ettim.

Siyaset gereği ortaya çıkan İngiltere’nin asılsız iddialarına rağmen, bugün Arapçanın en çok ilerlediği yer Mısır’dır. Mısır Arapçası telaffuzu, İbranice’nin telaffuzuna çok yakın olmakla bu yüzden karşılaştırma daha kolay olacağını açıklamaya gerek yoktur.

¹ Kirâ’î kelimesi kirâ’et kelimesinden türetilmiştir. İbranicede *Eski Ahit*’te “Mikra” diye de isimlendirilir. Kirâ’îler *Eski Ahit*’in hükümlerine uyararak ona göre, “ve bazen harfiyen” amel ederler. Bunların tamamı yüz bin kişiye ulaşmaz. Çoğunluğu Galicya ve Rusya’dadır. Mısır’da ve İstanbul’da da birer cemaatleri vardır. Diğer Yahudiler ise, *Eski Ahit*’in hükümleriyle onları tefsir eden Talmud’a uyar ve ona göre amel ederler. Kirâ’îleri mezhep olarak diğer Yahudilerden ayıran başlıca yönleri budur. Birinciler *Eski Ahit*’in anlamını kelimelerin asıl anlamlarından, ikinciler sırasına göre bazen asıl anlamlarından, bazen de mecazî anlamlarından çıkarırlar. Bu nedenden ki birincilerin hüküm verme serbestileri dar, ikincilerininki ise geniş ve özgürdür.

² S. Munk’un *Notice sur Aboulwalid* adlı eserinin 4-10. sayfalarına müracaat.

³ Aynı eserin 4-10. sayfaları.

⁴ Arapça ile İbranice’nin karşılaştırılmasına dair bir fikir vermek için, Arap Alfabesini oluşturan harfler ile İbranice karşılıklarını gösteriyorum. Ancak İbranî harflerinin sıralaması Ebced sıralaması gibi olduğundan, Arap harflerini de adı geçen sıralamaya göre göstereceğim.

ا ب ج د ذ ه و ز ح خ ط ي ك ل م ن س ع غ ف ص ض ظ ق ر ش س ث ت
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Yukarıda gösterilen “ufuk”, “kutup”, “merkez” kelimelerini oluşturan harflerin karşılıkları hafif telaffuz farklarıyla belirtilen üç kelimenin İbranicesini oluştururlar. Bu sıralama esas olarak kabul edilmişse de, her hâlde ve her zaman kesin değildir. Konu dışı olan bu uzun mesele ile burada meşgul olacak değilim.

⁵ E. Renân’ın *Histoire Générale et Système Comparé des Langues Sémitiques* adlı eserinin beşinci baskısına müracaat, sayfa 140.

⁶ Von Hammer’in *Das Camel*, yani deve adıyla yazdığı inceleme Viyana Akademisi, Felsefe şubesinin memoirelerinin yedinci cildinde bulunmaktadır.

⁷ İsim yerine kullanılan sıfatlarla mecaz yoluyla ifade edilen kelimeler her dilde vardır. İstanbul sokaklarında satılan eşyanın çoğu, onları tanımlayan sıfatlarla veya mecaz yoluyla anılırlar. Örnek olarak salatalığın tazeliğini bildirmek isteyen satıcı, “körpe” diye bağırır. Aynı şekilde “taze fındık” eğlendirici bir meyve olduğundan, satıcılar bu meyveye “eğlencelik” ismini vermişlerdir. Şu anki savaşın İstanbul sokak deyimlerine ilave ettirdiği yeni bir kelime varsa o da *γερμαυκόv* sıfatıdır. Bu kelime Yunanca “Alman” demek olup, Almanya’da yenilen ve bugün İstanbul’da satılan küçük, esmer, yuvarlak ekmeklere denir. Hâlbuki körpe, eğlencelik ve *γερμαυκόv* başlı başına hiçbir zaman salatalık, fındık ve küçük esmer yuvarlak ekmek ifade etmezler.

⁸ Bu son mesele hakkında ayrıca başka yerde bahsedeceğim.

⁹ Alfred Dreyfus, Fransız Savaş Bakanlığı'nda yüzbaşı rütbesi ile çalışan Yahudi asıllı bir subaydı. 1894 yılında Fransız Ordusunun sırlarını Almanlara satmakla suçlandı, tutuklanarak Fransız Guyanası açıklarındaki Şeytan Adasında ömür boyu hapse mahkum edildi. Dreyfus'un yargılanma biçimi ve mahkum edilmesi oldukça olağandışıydı. Kendisinin ve ailesinin bütün itirazlarına rağmen değişen bir şey olmadı. Yaşanan bütün bu hukuksuzluğa sonunda ünlü romancı Emile Zola da isyan etti. Dreyfus'u destekleyen gazeteci Georges Clemanceau'nun gazetesi *L'Aurore*'de "J'Accuse (suçluyorum)" başlıklı bir açık mektup yayımladı ve gazetenin bu sayısı 200 bin satıldı. İçinde Emile Zola, Anatole France, Marcel Proust gibi ünlü yazarların da bulunduğu 3000 kişi verdikleri dilekçe ile Dreyfus'un yeniden yargılanmasını istediler. Sahte belgeler düzenleyerek Dreyfus'a iftira eden Binbaşı Henri 1898'de vicdan azabından intihar etti. Dreyfus 1899'da yeniden yargılandı; ancak mahkeme kendisini yeniden suçlu buldu. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Dreyfus'u affetti. Dreyfus affı kabul etmekle beraber, aklanmak için mücadelesine devam etti. 1906'da sivil bir temyiz mahkemesinde yapılan yargılamada Dreyfus beraat etti. Dreyfus orduya yeniden döndü ve devlet tarafından *Légion d'honneur* ödülü ile ödüllendirildi. I. Dünya Savaşından sonra Yarbay rütbesiyle emekliye ayrıldı. Bu olay tarihe Dreyfus davası olarak geçti (S.N.).

¹⁰ Bu örnekle aşağıda gelecek örneklerde italik harfler ile gösterilen sesli harfler, İbranice kelimelerde mevcut değildir. Bu italik sesliler ancak kelimelerin doğru bir şekilde telaffuz edilmelerini sağlamak için buraya getirilmiştir. İtalik sesliler göz ardı edilirse, İbranice kelimelerinin asıl yazılışlarına dönülür. Örneğin "matar" daki iki a kaldırılınca üç harfli bir kelime kalır ki o da Arapçada yağmur anlamını ifade eden "matar" gibi telaffuz edilir. "Matar" kelimesini oluşturan harflerin İbranice karşılıkları sırayla yazılırsa, asıl İbranice kelime elde ediliyor. Burada Lâtin harfleriyle gösterilen İbranice kelimelerinin telaffuzu Fransızca telaffuz usulüdür.

¹¹ Bu kelime gerek Arapça ve gerek İbranice "avuç" demektir. Araplar eldivene "kef" dedikleri için, İbranicede de o şekilde kabul edilmiştir.

¹² Her biri 600 sayfa içeren bu sözlük, 12 ciltten ibaret olup, İbranice kelimelerin türetilmeleri ve kullanıldıkları yerler gösterildikten sonra, Almanca, İngilizce ve Fransızca anlamları da verilmiştir. Bu eser Berlin'de basılıyor ve basımı 1916 yılında, yani bu yıl son bulacak idi. Fakat I. Dünya Savaşı buna engel olsa gerektir.

¹³ Konferansın adı, "De la Contribution de la Langue Arabe à la Renaissance de la Langue Hébraïque" olup, *Bulletin de l'Institut Egyptien* 5. cilt 1. sayıda yayımlanmıştır.